

■ Vagif YUSİFLİ
filologiya
elmləri doktoru

1962-ci il idi. Lənkeranın Port-İliç (indi Liman) qəsəbəsində müəllim işləyən İltifat Salayev adlı bir gənc Bakıya, böyük şairimiz Rəsul Rzanın ünvanına bir məktub göndərir. Bu zərfin içində İltifatın şeirləri toplanmışdı və o zaman təzə-təzə yaradıcılığa başlayan İltifat Salayev bilmək istəyirdi ki, onun yazılarına Rəsul Rzanın münasibəti necə olacaq və ümumiyyətlə, o, şeir yolunu davam etdirsinmi?

Rəsul Rza o illərdə ədəbiyyata gələn istedadlı cavanların hamisinə çevrilmişdi. Bunun üstündə bəzən onu tənqid də edirdilər. Amma Rəsul müəllim böyük səbr və təmkinlə cavanlara yol göstərirdi, onları ruhlandırır. İltifat Salayev də heç yarım ay keçməmişdi ki, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində Rəsul Rzanın onun şeirləri barəsində "Şairlik ciddi sənətdir" məqaləsi və dörd şeiri ilə qarşılaşdı. Üstündən düz 53 il keçib, amma o məqaləni İltifat Sa-

*Qələbə çəngi tutdu əlində,
Qaldırdı göylərə büllur sənəti.*

*Yolçu, yağ heybənə dəftər-kitabı,
Özünü ələ al, itirmə tabı.
Şeiriylə üreyin gələr vəcdəyə.*

*Hələ görməmişəm Rəsul Rzanı,
Ustadı sözüylə, şeiriylə tanı,
Onun söz məbədin əyil səcdəyə!*

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, R.Rzaya həsr olunan bu sonetlər çəngi 2004-cü ildə Beynəlxalq Rəsul Rza ədəbi mükafatına layiq görüldü.

İltifat Salehin ilk kitabı-"Səni görmək üçün"- çapdan çıxanda onun 43 yaşı vardı. Deyə bilərik ki, o illərdə şeir kitabı çap etdirmək asan məsələ deyildi. Amma burada İ.Salehin özü günahkar idi. Kitab 7-8 il öncə çap olunmalıydı, yəqin ki, get-gəllər olub və İ.Saleh o qədər də üstünə düşmə-

yə vardı fəlsəfi düşüncə tərzidir. O, filosof deyil, amma həyatı dərk etmək üçün filosof olmaq o qədər də vacib deyil. İnsan olmaq hər şeydən önəmlidir. XX əsr insanı həm də mürəkkəb tələldir, içində xeyrin, işığın, həyat eşqinin gur çayları, selləri çağlayır, amma həm də etiraf edir ki: "Daim bilür kimi qala bilmirik. Etalon bir insan ola bilmirik".

Sonrakı illərdə İltifat Salehin "Rənglərin səsi" (1989), "Sənə demədiklərim" (1997) və "Dərdin şəkl" (2005) kitabları çap olundu. Artıq onun şeirləri barədə tənqidçilər və qələm yoldaşları da söz söylədilər. Xalq yazıçısı Anar İ.Salehin "Dərdin şəkl" kitabına ön söz yazdı. Anar qeyd edirdi ki: "Bu gün köhnə dostum və nəsildeşim İltifat Salehin xahişiyə onun kitabına ön söz yazıram. Təbii ki, ön sözü yazmağa başlamazdan qabaq bu kitaba daxil edilmiş şeirləri diqqətlə mütaliə etdim.

yi yoxdur, olsun ki, çoxları bu cür şeirlərə sevgi bəsləmir. Elə İ.Salehin özü də şeirlərinin təbiiliyinə, onların kimsə tərəfindən rəğbətə qarşılanmasına əhəmiyyət vermirdi.

İltifatın bir çox şeirləri 80 və 90-cı illərin mənəvi mənzərəsinə əks etdirir: "Bir ümid", "Ütü", "Bakıda qadağan saatı", "Qəbul otağından reportaj", "Təsəlli", "Ömürdə illər", "Dəli şeytan" və s. Bu şeirlərin bir çoxu onun yeni kitabında-"Poetik testlər"də də təqdim edilir.

Ən əvvəl "Poetik testlər" haqqında. Bu şeirləri İltifat ikimininci illərin əvvəllərində qələmə almışdır, ancaq indi də ələ bil təzə yazılıb. Çünki həmin silsilədə fikir yeniliyi, forma mükəmməlliyi diqqəti cəlb edir. Bunlar istedadla yazılmış şeirlərdir və Rəsul Rzanın "Rənglər" silsiləsinin təsirini hiss edirik. Amma təsir təqlid demək deyil və İltifat Saleh "Poetik testlər"də bəzi nümunələri çıxmaq şərti ilə öz şair fərdiyyətini ortaya qoya bilməmişdir. "Qisas testi", "Yalan testi", "Sərxoşluq testi", "Yaxşılıq testi", "Azadlıq testi", "Xoşbəxtlik testi", "Təmizlik testi", "Halallıq testi", "Qorxu testi", "Həqiqət testi", "Korluq testi", "Yuxu testi", "Sayıqlama testi", "Dilənçi testi", "Acı dil testi", "Şirin dil testi", "Sel testi", "Həyəcan testi", "Sevinc testi", "Səadət testi", "Paxıllıq testi", "Yaltaq testi", "Böhtan testi", "Boşboğazlıq testi", "Alver testi", "Şairlik testi", "Qocalıq testi", "Gülüş testi", "Nadanlıq testi"-ümumən 29 "test". Bu "testlər" in bir çoxunda ustad Rəsul Rza xatırlanır, onun şəxsiyyətinə hörmət və ehtiram ifadə olunur, fikirləri təsdiqlənir. Bir nümunə götürək: "Sevinc testi"

*Dünyaya körpə gəlişi,
Ürək isindiren insan işi.
Gənc şairlərə
Rəsul Rzanın işıqlı sözü,
sərraf gözü.
Ölkələr arasındakı sərhədsizlik.
Azad olmuş Vətən torpağı.
Xeyirli işlər görən
insan övladı.
İnsan fikrinə işıq.
Dünyamıza yaraşır.
Ad günü.
İlk dərs.
İnsanın insana harayı.*

İltifat Salehin son illərdə yazdığı şeirlərində də dövrün, zamanın, gərçəkliyimizin ritmi, ahəngi öz poetik ifadəsini tapır. "Potik testlər" kitabındakı "Mənim yadigarlarım", "Şəhidlər deyirdi", "Ağ atlı sözlər", "Balerina", "İnanmaq istəyirəm", "Qara qutu", "Yaşa, a sərhədcik", "Son zəng", "Özümü aldadıram", "Plastilin adam". "Yanıq Kərəmi", "Görmədim", "KİMƏ GƏRƏK", "Etiraf". "KİMƏ GƏRƏKDIR", "Suallar", "Üreyimin odu", "Rahat uyu", "İşiq saçan fikir", "Təzyiq", "İnsanların əliylə", "Kardioqram", "Kim olacaq?!", "Nazim Hikmətə" görüldüyü kimi yeni şeirlər çoxdur və bu şeirlərdə İltifat Saleh öz fərdi deyim tərzini, poetik manerəsini qoruyub saxlayır. "Görmədim" şeirinə diqqət edin:

*Dünya otel otağı.
İstədiyimiz kimi yaşayırıq,
İstədiyimiz kimi gəzirik.
Ağacını sındırıraq,
Çiçəyini əzirik.
İşimiz bir az çətinə düşəndə
Deyirik, bezirik.
Bir-birimizə şər atırıq,
Aləmi bir-birinə qatırıq.
Bu otel otağını
Bir günə qoyuruq,
Düşünmədən
Bizdən sonra gələn.*

İ.Salehin şeirlərinin əksəriyyəti sərbəstdə yazılıb və deyə bilərik ki, o, sərbəst şeir ərazisinin adamıdır. Amma onun hecəda da şeirləri var və bu şeirlərdə də dilinin təmizliyi, səliqəliliyi ilə rastlaşırıq.

..İltifat Saleh Cənub bölgəsində tanınan, sevilen ağsaqqallardan biridir. O, 1995-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyi Lənkeran bölməsinə rəhbərlik edir və bu müddət ərzində onun rəhbərliyi ilə Cənub bölgəmi yazarlarının kollektiv və ayrı-ayrılıqda kitabları nəşr olunub. Lənkeranda qaynar ədəbi mühit formalaşmışdır.

İLTİFAT SALEH

layev (az sonra o, İltifat Saleh imzası ilə şeirlərini dərc etdirdi), İltifat bir çox kitablarına ön söz kimi verdi. Ən sonuncu kitabı - "Poetik testlər" qarşındadır və bu kitab da Rəsul Rzanın həmin yazısı ilə açılır. Məqalədə oxuyuruq: "Hörmətli İltifat! Şeirlərinizi oxudum. Əgər yazmaq həvəsi sizdə möhkəm bir inam və iradəyə bağlıdırsa, öteri bir həvəs deyilsə, mən sizə "uğur olsun!" deyirəm". Bir neçə şeirini təhlil edəndən sonra Rəsul müəllim yazırdı ki: "Mən istəyirəm sən biləsən ki, kənardan hamar görünən sənət yolunun eniş-yoxuşu, çuxurları vardır. Bu yolu sənətə sədaqətlə getmək, inadla zəhmətə qatlaşmaq, səndən əvvəl yaşayıb yaratmış sənətkarların həyat yoluna, yaradıcılığına bələd olmaq lazımdır.

Ancaq o zaman yaz ki, xalqa deməyə sözün var. Fikirlər, duyğular səni rahat qoymur. Kiçik olsa belə, bir keşfin var. Yoxsa yüz məlum şeirə bir məlum şeir də əlavə etmək nəyə gərəkdir? Tanış olduğum şeirlərin səndə istedad olduğunu göstərir. Bu istedad fitridir, onun qida aldığı çeşmə həyatdirmi-hələlik bunu deyə bilmərəm.

Həyatda elə olur ki, bir neçə yaxşı şeir, ya hekayə yazmış adam get-gədə yaradıcılıqdan soyuyur, özünə başqa sənət seçir. Bu nə cinayət, nə qəbahətdir. Həyat yolunu doğru seçmək üçün müəyyən bir zaman lazımdır. Kim həqiqi yolunu tez tapırsa, daha artıq müvəffəq olur, insanlara onun faydası daha çox deyir.

Qəlbinlə baş-başa qalmaqdan qorxma. Lakin istək və arzularını, məqsədini həyatda insanlarla ünsiyyətdə də yoxla, görsən ki, şeir həvəsi, yaradıcılıq eşqi üstün gəlir. Yaz, yarat. Unutma ki, sənətin şərəfli və çətin yolları, ciddi imtahanları vardır".

İllər keçdi və İltifat Saleh böyük şairin poetik dərslərini unutmadı, onları mənimsədi.

İltifat Saleh əlli ildən artıq (indi onun 80 yaşı var) davam edən yaradıcılığında Rəsul Rza ədəbi məktəbindən çox şeylər öyrənmiş və bu yolda ona inam, "yaz, yarat!" xeyir-duası verən bir insanın xatirəsini dönə-dönə yad etmişdir. Rəsul Rzaya sonsuz sevgilərini ona həsr etdiyi bir neçə şeirində ifadə edən İ.Saleh bununla kifayətlənməmiş, 2002-ci ildə "Ustad Rəsul Rzaya sonetlər çəngi"ni qələmə almışdır. Həmin çələngin sonuncu-on beşinci soneti ilə tanış olaq:

*Yolçu, uğur olsun, getsən ha yana,
Unutma Rəsulun qeyrət yolunu.
Sehirdi nağıltək danış hər kəsə
Görəndə Rəsulun ömür yolunu.*

*Kəlmələr bahara döndü dilində,
Qəmli üreyində saf məhəbbəti.*

yib. İş burasındadır ki, İ.Salehin özü də birinci kitabından o qədər də razılıq eləmir. Bu kitabdakı bir çox şeirlər sovet gərçəkliyində, sosialist realizmi prinsiplərinə uyğun idi. Amma beş ildən sonra ikinci kitabı-"Ay işığı" onun ürəyincə oldu. Birinci kitabla müqayisədə İ.Salehin bir şair kimi poetik inkişafı göz qabağında idi. "Ay işığı"nda təbiət şeirləri üstünlük təşkil edirdi. Ömür-gün, həyatı qayğılar və problemlər də ayrıca bir mövzu idi. Və nəhayət, sevgi şeirləri. Mövzular müxtəlif olsa da, kitabın əsas qayəsini insan arzuları, duyğu və düşüncələri təşkil edirdi. Budur, Ay işığı haqda bir şeir:

*Bir parça Ay işığıyam,
ələnməmişəm torpağa.
..Yarpaqların arasından
gəcənin zil qarısından
süzülürəm torpağa
süzülürəm otağa.*

İnsan niyə Günəşi sevir, niyə onun işığını müqəddəs sayır? Çünki Günəş təkə işiq saçmır, həm də insana mənəvi qüvvət verir. Günəş olmaq insanın əbədi arzusudur. İnsanın üreyində mənəvi Günəş yanarsa, o, əbədidir. İltifat Salehin "Günəşlə birgə" şeirindən aldığımız təəssürat budur.

*Qarşımda bir ölü gün
uzanıbdır tabutda;
indi dəfn edəsiyam.
Sonra səssiz-səmirsiz
düzəlib öz yoluma
irəli gedəsiyam.
Sağlığında bu ölü
yaşaya bilmədi ömrünü,
insan üçün,
körpə təbəssümü üçün,
bilinmədi bir işi.
Kimi göynədə bilər
bu həyatdan gedişi?*

Bu, XX əsr insanının həyatın, ömrün mənası barədə gəldiyi, son nöqtə-

Bəziləriylə tanış idim, bəzilərini ilk dəfə oxuyurdum. Dostumun bir şair kimi yaradıcılığının kamil dövrünü yaşadığına, təsirli, mənalı, həm zərif, həm sərt, kəsərli şeirlər yazdığına və bunları bir toplu halında çap etməsinə sevinməyə bilməzdim. Kədərənirəm, ona görə ki, kitabda toplanmış şeirlərin əksəriyyəti çox kədərli, qəm-qüseli şeirlərdir, dərdən doğulmuş şeirlərdir. Və İltifatın güclü qələmlə şəklini çəkdiyi dərd, daha doğrusu, dərdlər tək onun dərdləri deyil, xalqımızın başına gətirilən min bir müsibətdən, torpağımızın işğal olunmasından, insanların ağır güzəranından, hər gün üzleşdiyimiz haqsızlıqlardan, ədalətsizliklərdən doğulan dərdlərdir".

İltifat Saleh öz poetik nəslini içərisində seçilir, fərqlənir. Onun belə bir şeiri var: "Tənha şeir"

*Mən görürəm tənha şeiri
Ləpələrin əlində.
Sular sakit, ləpələrdə
İllə, kövrək, mülayim.
Bax, beləcə ötüb keçir
Günlerim, ayım, ilim.
Ləpələrin əli üstə
Tənha gəzən o şeir.
Elə bəlkə mən özüməm-
Nə deyim*

TƏNHA ŞEİR nə deməkdir? Bunu belə anlayaq: İltifat Salehin şeirlərinin göz oxşayan parıltısı, zahiri bər-bəzə-